

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek X. rész

31-es honvédorvosok: Trianon, Katyn, Rókus-kórház

RAINER PÁL

*„Sok súlyos sebesültünk,
akiknél egy korai műtét életmentő lehetett volna,
a várakozás alatt még a sebészi vizsgálat előtt elvérzett.”*
(Dr. Orsós Ferenc 31-es ezred-orvosfőnök jelentéséből,
1914. november)

KÉT EGYKORI I. VILÁGHÁBORÚS TARTALÉKOS 31-ES HONVÉD-ORVOS a világháborút követően, szomorú körülmények között vált – legalábbis átmenetileg – közismertté. Dr. Benárd Ágost meghatalmazott miniszterként egyik magyar aláírója lett 1920-ban a trianoni békeparancsnak. Dr. Orsós Ferenc, jeles törvényszéki orvos-szakértő, pedig a Katynban 1940-ben a szovjet NKVD által lemészárolt lengyel hadifoglyok a németek által 1943-ban megtalált és részben feltárt tömegsírijai agnoszkálásakor, mint a nemzetközi orvos szakértői bizottság tagja került az érdeklődés homlokterébe.

Dr. vitéz szilvágyi Benárd Ágost (Budapest, 1880. január 3. – Budapest, 1968. június 22.) orvos, politikus, miniszter.

Édesapja, Benárd Lajos miniszteri tanácsos Schönbrunnban, 1877. július 22-én I. Ferenc József királytól „szilvágyi” előnévvel magyar nemesség és címeradományozásban részesült. A nemesség adományozó oklevél szerint, ekkorra már Benárd Lajosnak első feleségétől: br. Testa Augustától két gyermeke (Ágost Adolf és Lajos Antal), második feleségétől: Greschke Máriától négy gyermeke (Jenő Mihály Ferenc Mária, Artúr Elek Mária Ferenc, Mária Leonie Katalin és Klára Matild Alojzia), harmadik feleségétől: Gáspár Emiliától egy gyermeke (Emil Endre) született.¹ A legidősebb gyermek, Ágost Adolf időközben feltehetően meghalhatott, s így kaphatta a később (1880-ban) született újabb gyermek ismét az Ágost nevet.

Benárd Ágost a budapesti piarista gimnáziumban végezte középiskolai tanulmányait. Már egyetemi éve alatt vezető szerepet játszott az egyetemista ifjúság keresz-

tényszocialista mozgalmaiban. 1901-ben ő vezette azt az akciót, amelynek következtében a budapesti egyetem tantermeiben kifüggesztették a keresztet.² (1936-ban a szegedi egyetemisták kérték – sikerrel – hasonló mozgalom támogatására Szegeden.³) 1905-ben a budapesti egyetemen orvosi diplomát szerzett, az egyetemi I. belgyógyász klinikán gyakornok. 1907–1909 között a sebészeti klinikán műtő-növendék. 1909-ben Ny-Európában tett tanulmány utat. 1910-től a Budapest I. kerületi Központi Munkásbiztosító Pénztár sebészeti osztályán segédorvos, majd alorvos, 1913-tól főorvos. Az I. világháborúban tartalékos honvéd főorvos (főhadnagy orvos), majd ezredorvos (százados orvos). 1914–1915 folyamán a m. kir. 41. (budapesti) honvéd gyaloghadosztály egészségügyi intézeténél, 1915. március 25. – április 20. között a 31. (veszprémi) honvéd gyalogezrednél ezred orvosfőnök, később a m. kir. 17. (székesfehérvári) honvéd gyalogezrednél, majd a m. kir. 4. (szabadkai) honvéd huszárezrednél szolgált. Háborús szolgálatának időtartama 50 hónap. 1918 őszén fegyveres alakulatot szervezett a Károlyi-kormány ellen. 1919. március 22-én elfogták, és halálra ítélték, de sikerült Bécsbe szöknie. A monarchista érzelmű osztrák parasztokat szervezte a kommunisták elleni harcra. Az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik vezetője. 1919 augusztusától címzetes miniszteri tanácsos, a budapesti Kerületi Munkásbiztosító Pénztár igazgatója. 1919. november 28. – 1920. március 15. között a Munkaügyi és Népjóléti Minisztérium adminisztratív államtitkára. 1920. március 15. – 1921. április 14. között munkaügyi és népjóléti miniszter. 1920-tól 1926-ig nemzetgyűlési képviselő. 1926-ban vitézzé avatták. 1935–1936-ban a Nemzeti Egység Pártja országgyűlési képviselője (veszprémi választókerület). A Magyar Eszperantó Szövetség elnöke.

Kitüntetései: Ferenc József Rend lovagkeresztje, Bronz Katonai Érdemérem kardokkal, Vöröskereszt Tiszti Diszjelvénye, Károly Csapatkereszt.⁴

A 31-es ezredtörténet megörökített néhány epizódot Benárd Ágoston I. világháborús szolgálatáról.

A galíciai Urzejowicénél 1914. október 10-én, miután pillanatnyilag nem akadt orvosi munkája, önként vállalkozott felderítésre. Mindössze 17 huszárból álló osztagával behatolt az oroszoktól megszállt faluba, s ott először egy tábori őrsöt, majd mire a 31-es ezred is a községbe érkezett, számos további orosz katonát, összesen mintegy 300 főt ejtett foglyul.⁵

A második galíciai visszavonuláskor, 1914. november 5-én 6 óra 50 perckor hidásaink robbantásra készítették elő Przeworsknál a Mleczka folyó vasúti hidját (Jaroslautól Ny-ÉNy-ra mintegy 15 km-nyire). Már égett a gyújtózsínór, amikor a túlsó parton, egy huszárosztag élén feltűnt Benárd ezredorvos. A hidászok parancsnoka átkiabálva nyomban figyelmeztette a veszélyes helyzetre. Ő azonban gondolkodás nélkül lovával a hídra ugrott és azon szerencsésen áthaladt. Nyomban ezután

*Egészségügyi (szanitéc) járőr a cs. és kir. 48. (nagykanizsai) gyalogezrednél.
Beállított felvétel a román harctéren, 1917
(LDM történeti fényképgyűjtemény ltsz. 69.206.)*

a híd felrobbant, s a légnyomás Benárdot lovastól földöntötte, de különösebb baja nem esett és megmenekült a hadifogságtól, amely a túlparton rekedt bajtársaira várt.⁶

Az 1915. február–márciusi harcok során a Kárpátok-beli Lupkóvi (másként Palotai)-hágó galíciai előterében harcoltak a 31-es honvédek, a magyar határok védelmében. Ebben az időben a Rabe község közelében, a Kraglica (943 m) és a Chryszczata (990 m) hegyek közötti Zebrak-nyeregben (816 m) működött az ezred segélyhelye.⁷ Március 30-án hajnalban az oroszok – heves tűzérségi előkészítést követően – gyalogsági támadást intéztek a szomszédos nagykanizsai 20. és dési 32. honvéd gyalogezredek állásai ellen, majd 6 órakor betörték a 32-esek állásaiba. A megsebesült Reichard alezredes, a 32-esek ezredparancsnoka ellátására Benárd ezredorvost rendelték ki a Zebrákról. Mire Benárd az erdős, hegyes terepen gyalogosan odaért az ezredparancsnokság harcálláspontjához, az oroszok éppen lefegyverezték a 32-esek megmaradt embereit. Benárd látta, amint Reichard fedezékének közelében egy orosz katona lelőtte a vöröskeresztes karszalagjára mutató dr. Brezsni 32-es orvosfőnököt, Reichard alezredest pedig elfogták. Segíteni már nem tudván, visszarohant a Zebrákra az ottani visszavonulást előkészíteni.⁸

A trianoni béke aláírásának tizedik évfordulóján, 1930-ban, Benárd így emlékezett vissza akkori ténykedésére:

„Siri csendben fogadtak, és általános ügyelem közepette foglaltuk el helyünket. Millerand elnök kihirdette, hogy következik a magyar megbízottak által a békeszerződés aláírása. A ceremóniamester először hozzám lépett, és felkért, írjam alá a békét. Udvariasan hellyel kínált:

– Prenez place, Excellence!

– Merci beaucoup, Monsieur! – válaszoltam, amint udvariasan visszautasítottam a nekem átnyújtott dísztollat is, és állva, szinte oda se nézve, félvállról, a szálló asztalán talált és magammal hozott rozsdás, puhafa szárú tollal írtam alá a békeszerződést, majd családi pecsétes gyűrűmmel megpecsételtem. Azután otthagytam a tollat az asztalon. Majd meghatalmazott-társam, Drasche-Lázár Alfréd írta alá. (Praznovszky Iván, a későbbi párizsi követ, aki a magyar béke delegáció főtitkára volt, még a szállóban felajánlott egy elég díszes tollat, amit erre a célra Budapestről küldtek. Érdekes, hogy a Hadtörténelmi Múzeumban őrzik ezt a tollat, amivel állítólag aláírtuk a békeszerződést, de felvilágosítottam a múzeum vezetőjét, hogy nem ezt használtam!)

Egész magatartásommal dokumentálni akartam, hogy a reánk kényszerített aláírásnak a magam részéről egyéb fontosságot nem tulajdonítok, azt nem ünnepélyes aktusnak, hanem reám nézve személy szerint és elsősorban nemzetemre nézve reánk kényszerített és így minket nem kötelező, megalázó aktusnak tekintetem.

A nemzetközi sajtó képviselői előtt tett nyilatkozatomban rögtön az aláírás után kijelentettem, lehetetlennek tartom, hogy egyetlenegy magyar ember is magára nézve ezt az aláírást kötelezőnek tekintse. Erre felszisszentek, és azt mondták, hogy már értjük, miért írta alá Excellenciád olyan nonchalance-szal a békeszerződést.”⁹

Dr. Orsós (Spindl) Ferenc (Temesvár, 1879. augusztus 22. – Mainz, 1962. július 25.) orvos, egyetemi tanár, törvénytudós orvos-szakértő, tartalékos ezredorvos (százados orvos).

1903-ban Budapesten szerzett orvosi diplomát. Kaposváron kórházi kórboncnok főorvos. 1913-tól Budapesten egyetemi magántanár. Az I. világháborúban tartalékos népfelkelő segédorvos, a 14. menetzred, majd 1914. szeptember 26. – november 26. között a 31. honvéd gyalogezred orvosfőnöke. Biskupicénél orosz hadifogságba esett. Az ezredtörténet így örökítette meg elfogását: (Amikor az oroszok már körülvették a falut) „a zászlóaljparancsnok lovát kézen vezetve az út É-i árkában futott, az út ellenkező árkában dr. Orsós, aki egy Linemann ásót¹⁰ tartott feje mellett a lövedékek ellen. Az ásó egy lövedéktől találva halántékon csapta, dr. Orsós eszméletlenül az árokba bukkott. Egy kis idő múlva azonban magához tért, tovább futott, amikor loápolóját fejlövés érte. Megállt, hogy orvosi segítséget nyújtson, ezalatt az

*Fedezék előtt négy osztrák-magyar katona: két főhadnagy, egy hadnagy és jobbra vöröskeresztes karszalaggal egy egészségügyi őrmester.
(LDM történeti fényképgyűjtemény ltsz. 69.92.1.)*

orosz járőrök utolérték és elfogták.”¹¹ A krasznojarszki hadifogolytáborban osztályvezető orvosként és laboratórium vezetőként működött. A járványos betegségek leküzdése során maga is súlyos fertőzésen esett át. 1918. április elején megszökött, sikerült hazajutnia és december 13-án Debrecenben leszerelnie. 1918 és 1935 között a kórbonctan és a törvényszéki orvostan nyilvános rendes tanára, 1919–1921-ben és 1933–1935-ben az orvostudományi kar dékánja, 1923–1924-ben rektor a debreceni Tisza István Tudományegyetemen. 1935-től a törvényszéki orvostan nyilvános rendes tanára a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen, a törvényszéki orvostani intézet igazgatója. 1930-tól a művészeti és tudományos érdeméért elnyerhető Corvin-Koszorú tulajdonosa. 1939-ben vendégprofesszor a bonni egyetemen. 1939–1941 között az orvostudományi kar dékánja Budapesten. 1943-ban a nemzetközi orvos szakértői bizottság tagja, az 1939-ben szovjet hadifogságba került, majd az NKVD-által 1940-ben Katynban és környékén lemészárolt lengyel katonák, rendőrök és egyéb fegyveres testületek tagjainak, a németek által megtalált és részben feltárt tömegsírhaj agnoszkálásakor. Vizsgálati eredményeit a „Magyarország” 1944.

február 27-i számában is közzétette. 1941-től 1945-ig felsőházi tag az Orvosi Kamara képviselőjében. A Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete országos elnöke. 1944. augusztus 6-tól október 14-ig, majd 1944. december 6-tól haláláig Németországban élt, félve az NKVD bosszújától. 1945 elején Halléban a kitelepült budapesti egyetem kormánybiztosa. 1946–1955 között a mainzi képzőművészeti akadémián a művészeti anatómia tanára. 1955-ben nyugállományba vonult. Mintegy 250 orvosi tanulmány szerzője. A Magyar Tudományos Akadémiának 1928-tól levelező-, 1940-től rendes tagja. 1945 után itthon háborús főbűnösnek nyilvánították és kizárták az MTA tagjai közül. Rehabilitációja azóta sem történt meg.¹²

A 31. honvéd gyalogezred 1914 őszi, San-menti harcai során tapasztalt egészségügyi viszonyairól dr. Orsós Ferenc ezred-orvosfőnök által írt jelentést az ezredtörténetből idézzük. Az igen értékes tanulmány így szól:

„A 14. menetezrednek Rawa Ruska-n való tartózkodása alatt, a vasúti állomás szomszédságában fekvő egyik kertben már láttam egy vitorlavászonba csavart idegen ezredbeli katonát, akinél a kolera jellegzetes tünetei voltak észlelhetők. A Rawa Ruska-ról Zurawa-ra való visszavonulásunk útján a 14. menet ezrednél különböző más bajokban is még sokan megbetegedtek. A helyzet a 31. honvéd gyalog ezreddel való összeolvasztás alatt, amikor a San parti Baricz-hoz érkeztünk, jelentettem a hadosztály egészségügyi főnökének, hogy kötszerünk és gyógyszerkészletünknek legnagyobb része már elfogyott, vagy elégett, de utánpótlást nem kaptunk. Ezért a betegeknek ellátása a további visszavonulás alatt is csak hiányos lehetett. Betegeink egy része – sajnos – útközben el is maradt.

Szeptember 25.-én az ezred – Jodłówka-n – igen hideg időben, a szabadban táborozott. A következő napon foglaltuk el a Zurawa-i védőállást. Ekkor naponta már tömegesen jelentkeztek a betegek. A napokig tartó esőzés és az állások elkészítésével járó testi megerőltetés nagyon éreztette hatását. Napról-napra többen jelentkeztek vérhassal (dyszenteriával) úgy, hogy a betegség csakhamar járványszerű jelleget öltött. A járvány terjedésének okát elsősorban két körülményben láttam. Az egyik abban állott, hogy a legénység megunta a táborigényes konyhák hiányosan, nem elég ízletesen készített ételeit és mohón vetette magát a kertekben bőven található nyers répára és a galíciai retekre. A kertek talaja azonban ekkor már teljesen fertőzött volt a betegek ürülékével, minthogy a latrinák részben nem készültek el, részben nem használtattak. Az említett nyers eledelék ennél fogva terjesztői lettek a dyszenteriának. A konyhák felülvizsgálatánál, itt a járvány második terjesztési tényezőjét észleltem. A szabadban, a sáros talajon elhelyezett hadikonyhák körüli réten bőven előfordultak emberi ürülékek és ezek a lábakkal a konyhák körül szerteszét hordattak. A kenyér és húsdarabok kiosztásánál erre az erősen szennyezett talajra terítették le a széthordásra használt sátorponyvákat. A ponyvának pedig felváltva, hol az egyik,

*Hordágyon fekvő súlyosan sebesült magyar katona, mellette katonadorvos.
(LDM történeti fényképgyűjtemény ltsz. 69.204.)*

hol a másik oldalát fektették le a földre és így szintén bőven adva volt az alkalom az ezred fertőzéséhez. Ezt tapasztalván azonnal áthelyeztem a konyhát még nem fertőzött talajra és ott elsősorban is a kiosztásra alkalmas tiszta helyről, és latrinák felállításáról gondoskodtam.

Ekkor azonban már a járványt megállítani nem lehetett. Az ezred II. zászlóaljánál a létszámnak mintegy fele, már mint beteg állott kezelés alatt. Hozzájárult a nehéz helyzethez az is, hogy csakhamar kolera megbetegedések is történtek, amiről dr. Fenyő Ármin törzsorvosnak, a hadosztály egészségügyi főnökének nyomban jelentést tettem. A törzsorvos kijött ugyan a helyszínére, de kijelentette, hogy nincs meggyőződve arról, hogy az esetek valóban kolerásak volnának, ellenben kiutalt az ezrednek két egészségügyi furgont. A kocsik másnap tényleg megérkeztek, de feltört állapotban, teljesen üresen, sem kötszer, sem gyógyszer, sem alkohol, sem gyertya, sem tápszerek, nem voltak a kocsiban, csupán egy törött lámpa és néhány üres doboz. A kocsisok nem tudtak felvilágosítást adni és ezért mindjárt jelentést tettem a hadosztály parancsnokságnál. Egyszersmind egy rekvirált kocsit is magammal vittem. Ekkor sikerült a betegek részére nagyobb mennyiségű teát, egy zsák cukrot, kötszert és kevés gyógyszert, bár nem kielégítő mennyiségben és minőségben, kapnom.

Ettől az időtől fogva a betegek reggelenként teát és gyógyszert is kaptak. A Dobrotyni magaslatnál egy külön kunyhót jelöltünk ki a kolerás esetek részére. Jellegzetes tünetekkel már az első napon négy beteg lett felvéve. Az egészségügyi főnök újra megsejmelte a betegeket, de nem találta őket kolerásoknak. Az új folyamán mind a négy beteg meghalt. A II. zászlóalj két százada Istvánffy őrnaggyal és dr. Győri Ernő tartalékos főorvossal Olszynyn vesztegár alá ment. Másnap, október 4-én, megindult az előnyomulás. Jodlowka-n az ezred étlen-szomjan 3 óránál tovább várta az eligazítást és csak a sötétség beálltával foglalhatta el a kirendelt szállást. Az átázás hatása természetesen nem maradt el és naponként jelentkeztek súlyosabb meghűléses esetek. Október 6-án Budziszon éjjelzett az ezred, igen kedvezőtlen körülmények között. Reggel többen jelentkeztek izületi csúzzal. Teljesen megmerevedett betegek is előfordultak, akiknek a Szedziszóvi vasúti állomásra való szállításáról – a kocsik teljes hiánya miatt – nem is intézkedhettünk, hanem a lakosság gondjaira kellett őket bízni.

Még kedvezőtlenebb volt a helyzet október 9-én, amikor rendkívül fárasztó menetelés után éjfél után érkezett meg az ezred Markowa község legkeletibb pontjára, ahol dacára a hideg esős időnek, a szabadban kellett éjjelzenni. A teljesen átázott legénység reggeli nélkül indult másnap útra és már délelőtt megütközött a Mleczka pataknál, Przeworszk-tól Délre az ellenséggel. Wojciechówkán állítottatott fel az ezred segélyhelye. Itt súlyosan érezhető volt az egészségügyi személyzet elégtelensége. A hirtelenül rossz, felázott utak folytán mindenféle jármű már napok óta visszamaradt.

Kötszer, gyógyszer pótlására gondolni sem lehetett. De különös nehézséget okozott a súlyosan sebesültek elszállítása. Kocsi nem állott rendelkezésre, ezért a Przeworszki állomás közelsége dacára sem szállíthattuk hátra a sebesülteket, hanem egy visszahagyott sebesültvivőre és néhány könnyebben sebesültra bízván a szomszédos házakban helyeztük el őket.

Október 11-én az ezred ismét előnyomult. A segélyhely azonban a sebesültek ellátása és a halottak eltemetése végett még egy ideig visszamaradt.

Jaroslau-nál az egészségügyi állapot kielégítő volt. Valószínűleg a betegek elmaradása és az élelmezés lényeges javulása folytán. Október 18-án későn este az ezred Jaroslau-tól Északra a legfelső Lazy-ba rendeltetett. Hajnalban áttörtek az oroszok a San-on és megindultak a november 4-ig tartó San-menti harcok. 19-én az ezred segélyhelye a felső Lazy-i majorban állott. Minthogy azonban a segélyhelyet az ellenség egész nap tüzérségi tűz alatt tartotta, éjjel az egészségügyi személyzet egy részét visszavontam a műútra és itt egy második segélyhelyet állítottam fel, ahonnan az első naptól fogva rekvirált szekereken szállítottuk a sebesülteket és betegeket az Ujezna-n lévő hadosztály egészségügyi intézetbe.

Október utolsó napjaiban érkezett meg a kolera-vaccina és ekkor mindjárt hoz-

záfogtam az ezred beoltásához. Sajnos, ekkor újra nagy számban jelentkeztek kolera megbetegedések. Az elszállítás is fennakadt, részben, mert a hadosztály-egészségügyi intézet nem vállalta a kolerás betegeket, részben, mert megfelelő mennyiségű szekér sem állott rendelkezésre. Ez okból a segélyhely melletti csúrt kellett ideiglenes kolera kórháznak berendezni. Gyógyszer, kávé, tea ekkor kielégítő mennyiségben állott rendelkezésre, úgyhogy a betegeket ezekkel üdíthettük. A kolerás betegek egy része már a megbetegedés első óráiban annyira elgyengült, hogy a fedezékben maradt és ott is halt meg. Az előretolt segélyhelyen a sebesültvívők között szintén kiütött a kolera és a leghaszánthatóbb szakaszvezető is meghalt. Több súlyos, részben halálos sebesülés is történt a sebesültvívők között, ezért a létszámuk annyira lepadt, hogy kénytelen voltam az ezredtől néhány kiségitő embert kérni.

A San-menti harcok sík és csaknem teljesen famentes terepen folytak és ezért az ellenség a San-on túlvő templomtoronyból jól megfigyelhette minden emberünk mozdulatát. Az első napokban, amíg futóárkok építve nem voltak, úgyszólván minden egyes emberre, vagy kisebb csoportra, tehát a sebesülteket és a súlyos betegeket hátraszállító sebesültvívőkre is, még az orosz tüzérség is lőtt. A mocsarak miatt a közlekedés iránya egyes útszakaszokra lévén korlátozva, a sebesültek visszaszállítása csaknem lehetetlen volt. Az erre irányuló kísérleteknél már az első napon több sebesültvívőnket elvesztettük. Ez okból úgy intézkedtem, hogy minden éjjel kiküldtem a rajvonalba két kötszerrel, gyógyszerrel, erősítőkkal és hordággal felszerelt sebesültvívőt, kik a nap világos szakában a rajvonalba nyújtottak első segélyt.

A sötétség beálltával azután a nappali szolgálattelvők felváltattak, és ekkor szállítottak vissza a betegek és sebesültek is. A futóárkok kiépítése után is még nehézségekbe ütközött a nappali visszaszállítás, minthogy az ezredtörzstől és az első segélyhelytől a másodikhoz vezető, futóárok nélküli útra is be volt löve az orosz tüzérség és minden kisebb embercsoportot azonnal srapnelezett. A könnyebb sebesültek sokszor éppen visszavonuláskor sérültek meg súlyosabban.

A San-menti harcokban, sajnos ismét tömegesen jelentkeztek az öncsonkítók. Az egyik menetzászlóalj őrnagya karlövést kapván, elhagyta a zászlóaljot és ezen a napon ettől a zászlóaljtól 20-nál több öncsonkító érkezett. A hadtestparancsnokság szigorúan intézkedett velük szemben, mert azokat, akik egyáltalában mozogni tudtak, bekötözésük után a tábori csendőrséggel visszakisértette a rajvonalba. A sebesülteket a hadosztály-egészségügyi intézetbe szállító altiszt útján a sebesülteink sorsáról érdeklődvén, lesújtó választ kaptam. A hadosztály-egészségügyi intézet annyira túl volt terhelve különösen betegekkal, hogy a sebesültek – még a súlyosak is – sokszor csak egy-két óra múlva kerültek az első vizsgálatra. A műtétek nem folytak elég gyorsan és kielégítő számban. A hadosztály-egészségügyi intézet sebésze egy öreg orvos volt, akinek úgy látszik, nehézséget okoztak a műtétek. (Ugyanekkor, sajnos, egy elsőrendű fiatal sebész-főorvos – Milko doktor – a hadosztály egyik segély-

helyére volt beosztva.) Sok súlyos sebesültünk, akiknél egy korai műtét életmentő lehetett volna, a várakozás alatt még a sebészi vizsgálat előtt elvérzett. Az utolsó napok egyikén vonalunk az egyik ponton jobban megközelítette az orosz vonalat, de úgy látszik erősebb harc nélkül és ekkor több olyan súlyos sebesült hozatott be, akik már a legelső San-menti összecsapásoknál, vagyis október 19-én, súlyosan megsebesültek és a két rajvonal között feküdtek mintegy 10 napig étlen-szomjan. De éppen ez a nehéz helyzet vált egyes haslövöttekre nézve életmentővé. A saját kezükkel ásták be magukat némileg és a mozdulatlanság és a táplálkozás teljes hiányával elhatárolták a hashártyagyulladás és így egy hasfali sipollyal ugyan, de a közvetlen veszélyen átvergődve, jutottak a segélyhelyre és innen szállításra alkalmas állapotban haza.

A hadifogság első napjaiban tudtam meg azután, az orosz orvosoktól, hogy a november 4-i támadásunknál a súlyosan megsebesültek jelentékeny része visszamaradt a fedezékekben. Ezeket az oroszok látták el másnap és ez is némileg késleltette az ő előnyomulásukat, nem hagyták el az előbbi vonalat, amíg a mi sebesültjeinket el nem látták, nagyszámban visszahagyott halottainkat el nem temették és tekintettel a kolerára, fedezékeinket szalmával ki nem égették.

A visszavonulás után Przeworsk-tól Nyugatra, a szabad térségen, ahol az ezred izolált részei újra egyesültek, azok is beoltattak a kolera ellen, akik előbb nem voltak megközelíthetők. A november 5-én Kozinán való éjjelezésnél már nem volt be nem oltott egyn az ezrednél. Ettől az időponttól fogva a kolera az ezredben szemmel láthatólag ritkult, a súlyos vérhas esetek is elmaradtak, de viszont a visszatérő láz (*Fabris recurrens*) néhány esete fordult elő. A második visszavonulás tartama alatt az útközben talált gyógyszerárakban a lehetőséghez képest kiegészítettem az ezred rendkívül hiányos gyógyszerkészletét. Sikerült is egy állandó szekeret kieszközölni, amelyen a gyógy- és üdítőszerket, valamint a pokrócokat és általában a betegek és sebesültek ellátására szükséges tárgyakat, sőt magukat a betegeket is szállítottuk”.¹³

Orsós Ferenc jelentéséhez az ezredtörténet szerzője, Herczegh Géza még a következő kiegészítést fűzte hozzá:

„Dr. Orsós érdekes tanulmányában szerényen hallgat az orvosaink hatalmas teljesítményeiről. Ezt a hiányt pár szóval pótolni szeretnénk.

A San menti harcokban az oroszok a genfi egyezmény határosványait már nyíltan felrúgták. A magasan lobogó vörös keresztet zászlókat a legerősebb tűz alá vették. Elképzelhető orvosaink hallatlan teljesítménye, amikor ilyen körülmények között kellett a sebesülteknek egyre hömpölygő tömegeit ellátni. Minden sebesült szemtanúja volt annak a lázas és csakis a sebesültek érdekeit szem előtt tartó munkának, amelyet orvosaink kifejtettek. Ez egy szakadatlan, megállás nélküli, testet, lelket kimerítő harc volt az emberéletek százainak, ezreinek megmentéséért. A kötözések,

halaszthatatlan műtétek pihenést nem engedtek, és csak ezek között loptak maguknak időt, perceket az étkezésre, a legszükségesebb pihenőre. A legnagyobb hálával gondolhatunk erre a mindig életveszélyben végrehajtott emberfeletti munkára, orvosaink kötelességtudásának, emberszeretetének és lelkiismeretességének e legmagasabb vitézi megnyilvánulására”.¹⁴

A 31-es honvéd gyalogezred 1914. novemberi egészségügyi állapotáról ugyancsak Orsós doktor egykori jelentéséből kaphatunk képet:

„November 13-tól 16-ig Cichaván állomásozott az ezred. Egészségügyi szempontból itt kielégítőek voltak a viszonyok. Bár a hadosztály egészségügyi intézete 40 km távolságban lévén, a betegek elszállítása igen nagy nehézségekbe ütközött 16-a után az előnyomulás alatt, minthogy sebesülések nem fordultak elő és a pihenés szemmel láthatólag igen jó hatással volt az ezred egészségügyére, súlyosabb zavarok nem állottak fenn. November 19-én azonban Brzeskotól Északra Buca és Przyborow községeknél heves harcok indultak meg, súlyos veszteségekkel, nevezetesen igen sok legsúlyosabb sebesüléssel. Igen sok fej- és törzslövés volt, s a robbanólövedékek hatása folytán olyan kiterjedtek voltak a sérülések, hogy kötszerkészletünk az első nap végén kifogyóban volt. 19-én és 20-án a segélyhely Zagrodiban állott, azután Mokrzyska legészakibb pontjára vonult vissza, bár itt is ismételten állott az ellenség nehéz tüzérségének hatása alatt. A Mokrzyskai segélyhelyen láttuk el aránylag a legtöbb súlyos sebesülést. Ez abban leli magyarázatát, hogy a segélyhely elég közel volt a rajvonalhoz és másrészt, hogy a terep meglehetősen be volt fásítva és így a sebesültek visszavonulása és a szállítás lényegesen meg volt könnyítve. E harcok alatt jutottam arra a meggyőződésre, hogy a sebesültek ellátását teljesen reformálni kellene. A segélyhelyek eredeti formájukban teljesen elégtelenek voltak, mint-hogy személyi – ellátásuk, kötszer és műszerfelszerelésük és általában a műtéti beavatkozás lehetősége távolról sem volt kielégítő. A segélyhely és a hadosztály egészségügyi intézet összeköttetése mindig hiányos volt, nevezetesen a hadosztály egészségügyi intézet a maga részéről semmi összeköttetést sem tartott fenn a segélyhelylyel. Azokkal úgyszólván nem is érintkezett. Négy hónapon keresztül kétszer fordult elő, hogy megkérdezték: van-e valami hiány. A San menti harcok alatt a két, általunk rekvirált, falusi szekér nem győzván a sebesültek és betegek elszállítását, egy alkalommal a hadosztály egészségügyi intézettől kértem e célra egy járművet. Kérésem megtagadtatott azzal az indokolással, hogy nem lehet összelövetni a hadosztály egészségügyi intézet kocsi-felszerelését. Az iniciatívának mindig a segélyhelyről kellett kiindulni, pedig a segélyhelyen csaknem mindig izgalmas volt a helyzet, mindig súlyosan sebesültek és súlyosan betegek érkeztek és mindig töprengenie és szenvednie kellett a segélyhely vezetőjének, a felszerelés és a személyzet elégtelensége miatt.

A háború későbbi éveiben bizonyára kialakult egy jobb rendszer és éppen azért nem foglalkozom tovább az 1914-ben tapasztalható égető hiányokkal.

Szerbiából marhavagonban hazatérő, könnyebben sebesült osztrák-magyar katonák, 1914 nyarán-őszén.

(LDM történeti fényképgyűjteménye 69.208.)

November 23-án az ezrednek a Visztulán való átkelése közben elveszett az ezred gyógyszerládája. Szerencsére volt még némi tartalék a segélyhely kocsiján. 24-én az ezred Smilowicéről Biskupicére menetelt és itt az est beálltáig készütségi állásba maradt. De így is voltak a rajvonnal közelsége folytán sebesülések. Mikor délfelé a III. zászlóalj izoláltan a tűzvonalba lépett, csakhamar több sebesült érkezett a közben felállított segélyhelyre, minthogy az ezrednél ekkor már az egyetlen orvos voltam, segélyhelyen kellett maradnom és nem követhetem az ezred törzsét további előnyomulásában. A Biskupicei segélyhelyen csaknem éjfélig folyt a sebesültek ellátása. Ezután a segélyhely személyzete lepihent. Hajnali 4-5 óra tájt Kutassy százados betegen bejött a segélyhelyre. Lázás állapotot találtam nála és oly nagyfokú erőhanyatlást, hogy szükségesnek láttam a kórházba való utalást. Meg is irtam a bizonyítványt

s a százados úr huszárküldönccel Ksiaznicén vélt ezredhez küldötte. Ekkor azonban már erős lövöldözés indult meg a segélyhely közvetlen szomszédságában”.¹⁵

Dr. Götze Árpád fül-, orr-, gége specialista, tartalékos főorvos (főhadnagy orvos).

Az emlékezés őt is megilleti, aki ugyan nem politizált, „csupán csak” részese volt a 31-esek legvéresebb csatáinak (Dunajec menti állásharcok, Kárpátok, Kostanjevica, Nervesa).

1913-ban egyévi önkéntesként vonult be a 17. (székesfehérvári) honvéd gyalogezredhez. A világháborúban átkerült a veszprémi 31-esekhez, s velük vonult el az orosz harctérre, mint egészségügyi egyévi önkéntes őrzetű, majd tizedes, rövide-

sen egészségügyi járőrvezető a II. zászlóaljnál. Biskupicénél, 1914. november 25-én kivágta magát néhány emberével a falut körülzáró orosz gyűrűből, sőt 17 hadifoglyot is ejtett, amiért megkapta a 2. osztályú Ezüst Vitézségi Érmét és soron kívül egészségügyi zászlóssá lépett elő. Tekintettel beosztására (nem harcos állomány), ez meglehetősen magas elismerésnek számított, főleg a világháború első évében. 1915 februárjában az I. zászlóalj orvosfőnöke, dr. Pogány Béla segédorvos mellé volt beosztva, de áprilisban már ő volt ugyanezen zászlóalj orvosfőnöke. Időközben ugyanis megszerezte orvosi diplomáját. Ezután ismét az orosz frontra került, ahol súlyosan megbetegedett. Rzeszóvban és Veszprémben kezelték. Utóbb a pótzászlóaljnál, a lábadozó-osztag orvosfőnöke, egyúttal a felülvizsgáló bizottság tagja. 1917-től a 20. (nagykanizsai) honvéd gyalogezreddel újra a frontra került, ahol részt vett a X. isonzói csatában, majd a XI. isonzói csatától megint a veszprémi 31-esek soraiban, immár, mint a III. zászlóalj-, majd 1917 júliusától, mint az ezred orvosfőnöke küzdött az összeomlásig. A nervesai Piave-átkelés során, 1918. június közepén végzett emberfeletti munkájának körülményeit Mersich Jenő 31-es hadnagy naplója örökítette meg, amelyet az Arany Vitézségi Érmesekről írt résznel már közöltünk. Harctéri szolgálata összesen 33 hónap. Az 1930-as években m. kir. egészségügyi tanácsos, a budapesti Rókus kórház főorvosa volt. Kitüntetései: Ferenc József Rend lovagkeresztje a kardokkal, Ezüst és Bronz Katonai Érdemérem a kardokkal, 2. osztályú Ezüst Vitézségi Érem. Károly Csapatkereszt, Magyar Háborús Emlékérem, Vörös Kereszt 2. osztályú Tiszti Díszjelvénye és a pozsonyi honvédkerületi parancsnokság dicsérő oklevele. A háború után oszlopos tagja volt a 31-es bajtársi szövetségnek, lelkiismeretesen kezelte többek között volt ezredbeli bajtársait is.¹⁶ Egy, a Laczkó Dezső Múzeumban őrzött, általa kiállított recept tanúsága szerint 1962. július 16-án még praktizált.¹⁷

FORRÁSOK, IRODALOM

- ARANY–NÉMETH 2008 = ARANY Éva–NÉMETH István: Kelet Golgotája. Katyn. Rubicon 2008/6. 48–77.
- BÖLÖNY 1992 = BÖLÖNY József: Magyarország kormányai 1848–1992. Budapest, 1992.
- GERŐ József: A Királyi Könyvek. Az I. Ferenc József és IV. Károly királyok által 1867-től 1918-ig adományozott nemességek, főnemességek, előnevek és címerek jegyzéke. Budapest, 1940.
- HERCZEGH 1936 = HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és 79. honvéd menet zászlóaljak, valamint a 31/I. népfőlkelő zászlóalj története. Cegléd, 1936.
- Magyar Nagylexikon 1993–2004 = Magyar Nagylexikon. I–XIX. kötet. Budapest, 1993–2004
- MARKÓ 2010 = MARKÓ Marcell: Szibérián át a kolostorig. Hadifogoly életregény. Pápa, 1936. Reprint 2010.
- NÉMETH 2008 = NÉMETH György: Mentő Ötletek. Ki volt Benárd Ágoston a trianoni békeszerződés aláírója? Magyar Nemzet LXXI. évf. 154. szám [2008. jún. 7.] 30.
- RAINER 1943 = RAINER Rudolf: A rendjelek és kitüntetések történelmünkben.

- Szerkesztőbizottság: Felszeghy Ferenc–Petrichevich György–Ambrózy György–Rátvay Imre. Budapest, é. n. [1943].
- RAINER 2001 = RAINER Pál: A przeworski vasúti hídtól a trianoni palotáig, Trianontól Veszprémig: dr. vitéz szilvágyi Benárd Ágost és veszprémi kapcsolatai. Veszprémi Szemle 20. 13. évf. 1. szám [2011] 10–25.
- RÉVAI 1911–1935 = Révai Nagy Lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. I–XXI. kötet. Budapest, 1911–1935
- SZABÓ Miklós: Az 1901-es egyetemi „kereszt-mozgalom”. (Adalék a magyarországi szélsőjobboldal előtörténetéhez.) Történelmi Szemle XIII. évf. 4. szám 1970. 483–515.
- ÚMÉL = Új Magyar Életrajzi Lexikon. I–VI. kötet. Főszerk.: Markó László. Budapest, 2001–2007
- Vitézi Rend 1931 = A tízéves Vitézi Rend. Szerk.: Szécsy Imre–Oszlányi Kornél–Oszlányi József–Farkass Jenő. Budapest, 1931
- VV = Veszprémvármegye (megjelent 1898–1944 között)

JEGYZETEK

- ¹ GERŐ 1940. 20. LXIX. 359.
- ² SZABÓ 1970. 483–515. Benárd névvel való említése 514.
- ³ Benárd Ágost a szegedi egyetem keresztjéért. VV XXXVIII.–LXI. évf. 9. szám [1936. márc. 1.] 2.
- ⁴ RÉVAI 1926. XIX. 858–859.; Vitézi Rend 1931. 330.; HERCZEGH 1936. 89., 90. 109., 146., 147., 151., 367. fényképpel; BÖLÖNY 1992. 264–265.; Magyar nagylexikon 1994. III. 582.; ÚMÉL 2001. I. 599–600.; NÉMETH 2008.; RAINER 2011.
- ⁵ HERCZEGH 1936. 89–90.; Benárd Ágoston volt miniszter lépett fel Veszprémben. VV XXXVII.–LX. évf. rendkívüli kiadás [1935. márc. 12.] 2.
- ⁶ HERCZEGH 1936. 109., térképvázlat 111.; Benárd Ágoston volt miniszter lépett fel Veszprémben. VV XXXVII.–LX. évf. rendkívüli kiadás [1935. márc. 12.] 2.
- ⁷ A Zebrákon és a Chryszcztán 2005 és 2008 augusztusában, a 31-es honvédek nyomában járt e sorok írója is. Az egykori állások nyomai ma is megtalálhatók a terepen. Továbbá két ismeretlen katoná megújított sírja az erdőben. A Chryszcztán az 1950-es években kirándult Karol Wojtyła, a későbbi II. János Pál pápa is.
- ⁸ HERCZEGH 1936. 147., az ottani harcok színhelyének áttekintő térképvázlata 133.
- ⁹ Az Új Nemzedék 1930. június 4.-ei száma alapján idézi: NÉMETH 2008. 30.
- ¹⁰ Linemann ásó = a gyalogsági ásó elnevezése, feltalálója (egy dán katonatiszt) után.
- ¹¹ HERCZEGH 1936. 119.
- ¹² RÉVAI XX. [1927.] 734., XXI. [1935.] 662.; HERCZEGH 1936. 104–106., 110., 119., 123–124., 125., 412. fényképpel; RAINER 1943. 467.; ÚMÉL IV. [2002.] 1179–1180.; ARANY–NÉMETH 2008. 68–69. fényképpel; MARKÓ 2010. 116.
- ¹³ HERCZEGH 1936. 104–106.
- ¹⁴ HERCZEGH 1936. 106.
- ¹⁵ HERCZEGH 1936. 123–124.
- ¹⁶ HERCZEGH 1936. 20., 98., 119., 122., 131., 152., 270., 286., 306., 312., 313., 322–323., 325., 328., 351., 381. fényképpel.
- ¹⁷ LDM történelmi dokumentum gyűjtemény 96.176.1.